

Nijverheid.

OVER ZIJDETEELT EN ZIJDEFABRIJKEN.

Met regt erkende men sedert lang ook den *Zijde-worm*, als een hoogst gewigtig geschenk in het rijk der schepping; wie toch bewondert niet het spinsel, dat heerlijk voortbrengsel hetwelk de natuur slechts uit bladeren van den moerbezieboom, in het ligchaam des worms, doet ontstaan, waarin de worm zich als eene zachte rustplaats, bij zijne gedaanteverwisselingen, verbergt en opsluit, en welk huisje, weder ontsponnen en tot enkele draden vereenigd zijnde, ons door eene kunstmatige bewerking die groote verscheidenheid van voortbrengselen en prachtige kleederen verschaft, die tot zoo veel welvaart en rijkdommen van onderscheidene volkeren en landen hebben aanleiding gegeven.

Het is zeker dat vóór vijftien eeuwen, de zijdeteelt in de zuidelijke gedeelten van Europa, nog geheel onbekend was. De zijde zelve was echter vroeger aldaar aangevoerd: toen ALEXANDER DE GROOTE het Perzische rijk veroverde, werd de eerste zijde in Griekenland gebragt, en verspreidde zich van daar onder den bloem van het Romeinsche volk in Italië.

Keizer JUSTINIANUS, wenschende den koophandel zijner onderdanen van de knevelarijen der Persen te onthef-
 fen, besloot met den Koning van Abijssijnien, hun
 een gedeelte van den zijdehandel te ontnemen. Zijne
 onderneming mislukte, doch op het oogenblik dat hij
 er het minste op bedacht was, verschaftte eene onvoor-
 ziene gebeurtenis hem daartoe de gelegenheid. Twee
 Monniken, die zich in het begin der zesde eeuw lang
 in Indië en Persië opgehouden en in die landen, zoo
 wel de zijdeteelt als de bewerking der schoone zijde-
 stoffen hadden leeren kennen, deelden, te Konstan-
 tinopel gekomen zijnde, aan Keizer JUSTINIANUS, de
 door hen gedane ontdekkingen mede. De Keizer
 hiermede grootelijks ingenomen, zond deze monniken
 weder naar die landen, met den last, om zoo doen-
 lijk eenige dezer Insekten herwaarts over te brengen.
 De door deze monniken daartoe ontworpen list ge-
 lukte: uitgeholde rottingen vulden zij met een groot
 aantal eijeren van zijdewormen, en toen zij daarmede
 waren teruggckeerd, slaagde men, door middel van
 mest zoo gelukkig in derzelver uitbroeiing, dat spoed-
 dig daarna in Konstantinopel, te Athene, Thebe en
 Corinthe, de eerste zijdefabriken werden opgerigt.
 Ofschoon gedurende vele eeuwen de kunst der zijdeteelt
 en weverij aldaar als een geheim bewaard bleef, nam
 echter Koning ROGER van Sicilië, op zijnen kruistogt
 deze steden van Griekenland veroverende, het geheim
 der zijdemanufacturen, benevens eenige zijdewevers,
 met zich naar Sicilië en Italië, en de in het jaar
 1130, of volgens anderen in 1148 te Palermo en in
 Calabrië door hem aangelegde werkplaatsen, zijn daar

na de eigenlijke oorspronkelijke zijdefabrieken van geheel Europa geworden. Het is aan eene vrouw PAMPHILA, dochter van PLATIS, op het eiland Cos, het geboorteland van HIPPOCRATES EN APELLES, dat de uitvinding van het weven der zijde tot stoffen, worden toegeschreven.

Het wordt er door sommigen voor gehouden, dat de zijdeworm en de kunst om van deszelfs spinsel een nuttig gebruik te maken, reeds vóór de tijden van ZOROASTER ook in Persië is bekend geweest; zeker is het intusschen dat ZOROASTER de voornaamste grondlegger was van de meer huishoudelijke aankweeking van dit insect en van deszelfs grootere voortteeling door tusschenkomst van menschelijke zorg en oplettendheid. De Persische Provinciën aan de Kaspische zee, werden als de meest geschikte gewesten tot deze teelt beschouwd, en men vindt daar onafzienbare vlakten welke allen met moerbezieboomen overdekt zijn. De provincie Ghilan levert de schoonste zijde op, welke om hare zachtheid en fijnte zelfs boven de Chinesche (*) werd geacht; men vindt mede onder dezelve eene witte en zilververwige zijde, die tot zeer hooge prijzen betaald wordt. In het begin der 18^e eeuw bragt alleen dit gewest jaarlijks meer dan 5,000 balen van die kostbare stof voort, welke in vroeger tijd naar Turkije en de Levant werd verzonden. Deze regtstreeksche handel op, en vervoerhandel door Turkije, verzekerde aan dit rijk zeer aanzienlijke voordeelen; doch, daar dit zoo wel in Persie als Rusland den najver opwekte,

(*) In China was de zijde zelfs veel vroeger dan in Persie bekend.

zocht men een middel om denzelven ten aanzien van Turkijen te besnoeijen. Inzonderheid onder Czaar PETER DEN GROOTEN steeg in het Moscovische Rijk deze najver tot eene aanmerkelijke hoogte. De geschiedenis leert het, welk eenen magtigen invloed de vóórlichting der Hollanders op de ontwikkeling en bevordering van Ruslands grootheid en roem gehad heeft. In het belang van onzen Oostzeeschen handel konde het dan ook der Hollandsche groote handelkennis en scherpzinnigheid niet ontgaan, van dezen tegen het Turksche Rijk ontstane Persischen en Russischen najver, een gepast gebruik te maken, ten einde ook voor zich zelve een aanzienlijk aandeel in de voordeelen van den Persischen zijdehandel deelachtig te worden. Deze zijde werd op kameelen van Ormus over het gebergte naar Rusland vervoerd; tot zoodanigen togt werden 90 dagen vereischt, en ieder kameel kon niet meer dan met twee balen worden beladen. Tot het vervoeren van 5,000 balen, was derhalve eene karavaan van 2,500 kameelen benoodigd. De kameelvracht als ook het loon van derzelve drijvers werden per dag berekend, waardoor de prijs der zijde zeer hoog te staan kwam. Nu bragten de Hollanders den Czaar de groote voordeelen onder het oog die door middel van het vervoer over de Caspische zee naar de Wolga konden worden verkregen. Met twee balen werd daarvan eene proef genomen waarvan de transportkosten nog geene tien guldens bedroegen. Weldra breidde zich nu de zijdehandel langs dezen nieuwen weg aanmerkelijk uit, en er werd aan de Persische en Armenische kooplieden vrijheid verleend om van denzelven gebruik te maken,

waarbij onzen nederlandschen landgenoot **LODEWIJK FABRICIUS** door den Czaar als buitengewoon gezant naar Persië werd gezonden, om hen daarvan kennis te geven. Het gevolg van een en ander was, dat in sommige jaren de uitvoer tot op 8,000 balen geklommen was; van welke hoeveelheid het meerderdeel, voor Nederlandsche rekening werd opgekocht. Voegen wij nu hier nog bij den vroeger aanzienlijken handel van onze voormalige Oost-Indische Kompagnie in de Bengaalsche en Chineesche zijde, en onze belangrijke betrekkingen in den zijdehandel met Italië en de geheele Levant, dan zal men zich eenigzins een denkbeeld kunnen vormen, van de groote uitgebreidheid en den aanzienlijken omloop van geld, welken deze tak in vroegere tijden in ons vaderland heeft te weeg gebracht.

In Venetië begon men de zijdeteelt in het jaar 1309, in Napels in 1456, doch het is in Italië dat zij, in het algemeen genomen, haren hoogsten trap van volmaking heeft bereikt. Piëmont levert de beste en Lombardije de meeste zijde op. De opbrengst der Venetiaansche Provinciën bedroeg in het jaar 1817, 3,533,900 ponden cocons, die 292,289 ponden zijde opleverden. Turin bezit voortreffelijke fabrieken van naai-zijde, terwijl te Bologna meer dan vierhonderd zijdemolens door de rivier Reno gedreven worden. Meer dan één millioen ponden zijde worden er jaarlijks in Siciliën voortgebracht; ook was voorheen in Spanje de zijdeteelt en weverij van groot aanbelang, daar alleen in Valencia meer dan 1½ millioen ponden zijde gewonnen werden, terwijl nog in 1804 het getal der zijdeweyvers in Portugal op 27,000 werd begroot.

In Frankrijk werden onder de regering van **LODEWIJK XI.**, in de nabijheid van Tours, de eerste moerbezieboomen voor de zijdeteelt geplant; ook was deze vorst de eerste die in het jaar 1470 in Frankrijk eene zijdefabriek deed oprigten, waartoe kunstenaars en bekwame werklieden uit Genua, Venetië, Florence en Griekenland ontboden werden, welke hij allen, bij patent van den jare 1480, met groote voorregten en vrijheden begunstigde. Desniettegenstaande was **HENDRIK II.**, die in het jaar 1548 de kroon aanvaarde, de eerste die op de bruiloft zijner zuster een paar zijden koussen droeg; de zeldzaamheid en kostbaarheid der zijde bewoog dan ook **HENDRIK IV.** om de zijdeteelt door het planten van eene menigte witte moerbezieboomen inzonderheid in Touraine, Provence en Languedoc, aanmerkelijk uittebreiden. De dood van dezen goeden vorst, en de daarop gevolgde burgeroorlogen, de pest en andere onheilen verhinderden echter den voortgang dezer zijdeteelt, waardoor eigenlijk niet vóór den tijd van **LODEWIJK XIV.**, deze gewigtige tak van landbouw, nijverheid en handel, eerst regt gezegd kan worden te zijn tot stand gekomen: van de 100,000 inwoners te Lyon rekent men, dat ten minste 80,000 in verband staan met de onderscheidene bedrijven der zijde, van het spinnen af, tot op het weven en de verzendingen der stoffen, terwijl het geheele bedrag van dezen tak van volkswijt in Frankrijk op eene waarde van *Drie en vijftig millioenen Nederlandsche guldens* wordt begroot.

Onder koning **KAREL I.** had men ook proeven genomen om de zijdeteelt zoo wel door aankweeking van den

moerbezieboom als van den zijdeworm in Engeland intevoeren; doch men heeft hierin niet naar wensch kunnen slagen.

Ten aanzien der zijdefabrieken in Engeland valt op te merken, dat vóór de regering van EDUARD III. enkel zijdenlinten en andere geringe artikelen geweven werden. Van de regering van dezen Koning af, tot aan die van HENDRIK V. werden er onderscheidene verordeningen ingesteld tot aanmoediging der zijdefabrieken. In het jaar 1620 deed JAKOB I. uit vreemde landen zijdewinders, wevers, verwers enz., overkomen, waarvan het gevolg was, dat spoedig daarna, meer dan 50,000 menschen hiertoe gebezigd werden. Vele, tijdens LODEWIJK XIV. uit Frankrijk naar Engeland gevlugte zijdewevers, werden aldaar met opene armen ontvangen; zij kozen tot de hoofdplaats hunner weverijen van zijdenstoffen Spitalfields te Londen, en tot het weven van zijdenlinten Coventry. Welhaast zag men nu den geheelen omtrek van Spitalfields met zijdefabrieken opgevuld, waarvan het getal der wevers zoodanig toenam, dat deze plaats alleen in staat was, om in oorlogstijden, des gevorderd wordende 20,000 matrozen ter bemanning der schepen te leveren.

Hoogst weldadig was de hiervoren reeds-aangehaalde groote Oud-Nederlandsche zijdehandel en derzelver gevolgen voor de oprigting en bevordering van zeer vele zijdefabrieken, voornamelijk toen na de herroeping van het Edict van Nantes een groot aantal fransche vlugtelingen gedeeltelijk te Haarlem, Utrecht en elders zich vestigden, en door hunnen vlijt en be-

kwaamheden, den grond legden tot zoo vele schoone fabrieken in zijdenstoffen die eene reeks van jaren, de bewondering van Europa hebben gaande gemaakt.

Ook eigen Nederlanders hebben daartoe door hun vermogen, hunne vlijt en ondernemingsgeest op eene aanmerkelijke wijze bijgedragen: ons voor het tegenwoordige slechts bepalende tot die welke tot onze stad Utrecht betrekking hebben, mogen wij voorzeker hier eene bijzondere vermelding maken van de beroemde *zijdereederij*, in den jare 1681 door den Heer JACOB VAN MOLLEM, op zijne vorstelijke lustplaats, buiten de waardpoort gelegen, de *Zijde-balen* geheten, aangelegd, waarvan de voortreffelijkheid en uitgebreidheid van inrigting, voorzeker nimmer in ons land eene wedergade gevonden heeft; met hoeveel bewondering beschouwde men niet die voortreffelijke werkplaatsen, welke tot de zijdereederij waren ingerigt, alwaar in eene boven- en benedenzaal, op 32 zijdemolens met een groot rad, door water gedreven, duizenden van spullen in werking werden gebragt. Onberekenbaar waren de weldadige uitvloeisels die dezen tak van nijverheid over honderden van Utrechts ingezetenen van alle klasse verspreidde. Zij schonk leven, veerkracht en welvaart aan tallooze andere middelen van bestaan, en genoot zoo wel door het vermogen van derzelve eigenaars als door de voortreffelijkheid van hare voortbrengselen eenen langdurigen bloei, tot eindelijk, door den loop van tijden en omstandigheden ook deze zoo schoone inrigting in het jaar 1816 derzelve geheele slooping heeft moeten ondergaan.

De eenige zijdereederij thans nog in deze stad aan-

wezig, en die ook den naam van zijdebalen voert, is die van den Heer W. MIDDELAND VAN RIJSSEL. De voortbrengselen welke zij levert, worden zeer geroemd; doch men betreurt met alle regt, dat onderscheidene oorzaken, haren toenemenden bloei en welvaart, als ook hare verdere uitbreiding, waarvoor zij in zulk eene hooge mate vatbaar is, hinderlijk zijn.

Daar men nu de zijdelhandel op Italië, meer dan voorheen ten nadeele der zijdefabrieken in het algemeen, als monopolie drijft, worden als middelen tot opbeuring van dezelve opgegeven, de bevordering van eene eigene inlandsche zijdeteelt, en het is daarom dat wij ten slotte ook hiervan nog met een enkel woord gewagen zullen.

Bekend zijn de vele langdurige vooroordeelen welke er tegen het welgelukken der kultuur van witte moerbezieboomen en het aankweken derzelve tot eene *zijdeteelt* in ons Vaderland hebben bestaan. Enkele, onder anderen in het begin der 18^e eeuw in de nabijheid van Amersfoort gedane, doch niet geslaagde proefnemingen, hebben voorzeker het hunne daartoe bijgedragen, en welligt zoude ook thans dit vooroordeel nog aanwezig zijn, indien niet het welgelukken van latere ondernemingen hetzelfde ten eenen male op de overtuigendste wijze, hadden krachteloos gemaakt en uitgeroeid.

Een aanmerkelijk voorbeeld daarvan vinden wij reeds in de voortreffelijke zijdeteelt van den Heer VAN HASSELT op den Huize *Empe* bij Zutphen in het jaar 1750 aangelegd. Meer dan tienduizend witte moerbezieboomen door hem aangekweekt, hadden eenen zoo

weligen groei, dat hij binnen weinige jaren zich in staat bevond, door derzelve bladeren, zijne zijdewormen naar behooren te kunnen voeden. De zijde, door den Heer VAN BASSELT van dezelve verkregen, werd niet alleen bevonden even zoo goed als die van Italië en Frankrijk te zijn; maar het geen bewondering verdient is, dat de lengte van de draden zijner cocons die van Italië verre overtroffen, daar de laatste gewoonlijk eene lengte hebben van 924 tot 930 voeten, en eene gemeetene draad der cocons van den Heer VAN HASSELT daarentegen bevonden is 4390 voeten lang te zijn. Ook in onze dagen, hebben de proeven in Noord-Brabant door den Heer BERAIL, als ook in Zeeland, en in een naburig gewest ondernomen, de volkomene welslaging dezer ondernemingen nader bevestigd. Wat de aankweeking van den witten moerbezieboom betreft, dienaangaande vermeenen wij ter lezing te mogen aanbevelen, het in 1832 uitgegeven belangrijk werkje van onzen verdienstelijken Hoogleeraar C. A. BERGSMA, getiteld: *Aanmoediging en Handleiding van de witte moerbezieboomen*, waarin men de middelen vindt aangewezen, die zoo wel tot de bevordering van onzen landbouw, als tot de welvaart van velen, kunnen aanleiding geven.

Kort na deszelfs uitgave, is, van wege de Commissie van Landbouw in Utrecht, door middel van de Staatscourant en andere dagbladen, bekend gemaakt, dat de Heer R. DUFOUR, Ontvanger der Directe Belastingen te dezer stede, in het bezit zijnde van een' aanzienlijken voorraad van driejarige witte moerbezieboomen, genegen was daarvan tegen den geringen prijs van

f 2,50 de honderd af te staan, aan de zoodanigen die zich op de planting van dezelve wenschten toe te leggen; waarvan dan ook het gevolg is geweest, dat werkelijk door anderen die aankweeking is ondernomen en tot heden toe met het gelukkigste gevolg is bekroond geworden, zoodat het bewezen is, dat de witte moerbezieboom, hier even zoo welig als in Italië tieren kan, zijnde hier zelfs in den *Hortus Medicus*, eene witte moerbezieboom aanwezig, die thans den ouderdom van zestig jaren bereikt heeft. En daar nu de teelt der zijdewormen, bij een genoegzaam voedsel der bladeren van de witte moerbezieboomen, binnenshuis op eene zekere warmtegraad gestookt, tot een wezenlijk effect kan worden gebragt, zoo zijn naar aanleiding hiervan de vooruitzigten op den aanleg eener eigene zijdeteelt, ook voor de stad Utrecht allergunstigst, en heeft men regt, daarvan de beste uitkomsten te mogen verwachten. Het is dan ook onze hartelijke wensch, deze belangrijke verwachtingen weldra vervuld te mogen zien, opdat daardoor de bronnen onzer nijverheid vermeerderd, de welvaart onzer ingezetenen verhoogd, en de opbeuring en herleving onzer zijdefabrieken daardoor in eene ruime mate mogen bevorderd worden.

STAND DES WATERS

te VREESWIJK in de Rivier de Lek.

		onder Nulpeil.
1 Mei 1835.	4 el 58 dm.
15 —————	4 — 52 —
31 —————	3 — 58 —